

MÁRKUS BÉLA (1945) Debrecen

MÁRKUS BÉLA

„életem halottakat éltet” – Sorok a 80 éves Ágh István új verseskönyvéről

Ágh István: Elvarázsolt ének

Az *Elvarázsolt ének*, Ágh István új kötete klasszikusok magasában indul. Arany *Őszikéi*, aztán Babits *Esti kérdése* vagy Kosztolányi *Boldog, szomorú dala* közeléből. Az ő képi világukból is ismerős a nyitó vers, a *Későn virrad...* alapképlete, fénynek és sötétségnek a *Teremtés* könyvére visszaemlékeztető eredeti egysége, illetve szétválasztása, szembeállítás. Az Ágh-vers, hasonlóan említett elődeihez, mindenekelőtt úgy teremti és őrzi meg egyedi, sajátos jellegét, hogy a világosság és a sötétség nem szimbólumként, legősbibb költői jelképként jelenik meg benne, hanem a maga érzékletes, szemléletes voltában. „Későn virrad már énnékem, / sötétre ébreszt az óra, / nem is kellene fölkelnem, / mert csak estém folytatódna, // nem olvas, de nem is számol / nyolcvan felé a vén ember, / várja, hogy a fogságából / kiszabadul egyik reggel” – a vers beszélője mintha a kozmosz közönye, napkelte a napnyugtától meg nem különböztető közömbössége miatt elégedetlenkedne. Sérelmezné, de nem amire lenne gyógyír, az idő forgását, hanem ami ellen nincs védelem, az egyformaságát. A sötétségét, reggelnek és estének közös ismertetőjegyet – a természetet téve meg a költemény cselekvőjének, az alanyi beszélőnek csupán a virradatról való híradás szerepét szánva. Ez azonban látogat, mert a vers menetét mégiscsak az első személyű – majd magát vén emberként kívülről látó és láttató – beszélő szabja meg, de nem a panasza előadásával, hanem amire áttételesen céloz, az ébresztőóra felhúzásával, „működtetésével”. Az érzéketlennek, sőt a sötétségével ellenségesnek, ártónak vélt természet helyett tehát magát okolhatja a korán, még virradat előtt ébredő lírai én. Derülhet magán, tamburás öregúr módjára, mert nem számolt az óra járásával, mikor hasad a hajnal. Miként azon is, ha olvasás nélkül folyik egymásba, telik az ideje. Ám ami, feltehetően, sejtetetten nem hiányzik, amit nem hoz elő ugyan, de ami nélkül nem indul a nap, az az írás lehet, az alkotás „művelete”. Erre állítja be az óráját, erre magát – s a szabadulást ennek önként vállalt fogságából várna, nem pedig az időéből, ami a halállal lenne egyenlő.

Sejtelmesebb és sugallatosabb, persze, a vers, semmint hogy – ami csökkentené esztétikai s poétikai értékét – egyértelmű jelentést lehetne tulajdonítani neki. A kötet többi, az írással és a személyes időből kiragadó halállal kapcsolatos költeményei azonban az előbbi értelmezést serkentik és erősítik. Ezt a vers következő képei, motívumai is. A hajnalcsillagé, amely „úgy áll, mintha közeledne”, s fénye, amely az ébredőre „véletlen” talál rá, „egy különös szép roráté / gyertyafényét hozza vissza”. Vagyis a gyermekkorét, amikor „nagykabátra öltött / piros ministránsruhában / szolgáltam az Üdvözítőt, / hosszú árnyékomnak háttal”. A csillag éppúgy az örökkévalóság, a halhatatlanság reményét, emberi vágyát hordozza, mint a roráté, az advent hajnali miséje, amely várakozással tölt el, fölkészít karácsony misztériumára, a megváltó Jézus születésére. Árnyéknak, sötétnek háttal, fényvel, világossággal szemben szolgált egykor, most viszont a sötéttel néz szembe, a fény „messziről villan” – a változásban vagy ellentétben azonban ott az azonosság is: a szolgálaté. Régente tán rorátéra csörgette az óra, ma írásra, dolgára. Akkor, summáz, másképpen szólt az igazság, és „másképpen voltam boldog”. Ez felér, valószínű, egy bizonyágtevessel: hogy ma is boldog, holott későn virrad. A vers hangzásvilága, itt-ott régies szóhasználatával, szabályos keresztrímelésével és a felező nyolcasokat szabálytalan tagolásúakra felcserélő soraival derűssé varázsolja ezt a boldogságérzetet.

Az írás mint szolgálat elve, parancsa: követhette volna ebben a több vers megidézte fivéré, Nagy Lászlót, követésre serkenthetette több „megcsalott nemzedék”, köztük a magáé, ám ő anyai örökséget vállalt vele. A *Postscriptum* szellemében és hétköznapi gyakorlatában: az édesanya legalább negyven éven át sorolta föl a leveleiben a község eseményeit, „s a halottakat név szerint”. A lírai alany tárgyilagos hangját, tudósítóihoz hasonlító nézőpontját váratlanul emelkedettre s látomásosra cseréli föl: a szülőfalu halottairól rendületlenül számot adó, a „földön röpdöső” mama alakja áttűnik a mohácsi

SIMON ZSOLT, Hagyaték, 2012

csatamezőn hajlongó, a pusztultakat tébolyultan összeszedő s nekik végtisztességet adó Kanizsai Dorottya alakjába. A vers beszélője így nemcsak gyermeki kötelességét teljesíti, krónikásként, „mint hű utód”, hanem őrzi s gondozza nevük szerint az elhunytak emlékezetét is. Ő tiszteleg előttük, akkor is, ha a szülőföld temetője fölre – földidézve a Mohács után pusztává tett országrészek képét – a Bakony felelő a „vadon” terjed, s „gyertyák helyett novemberi bogycok pislognak mindenütt”, a sírokon nem fényeskedik az örök világosság lángja, bozótos piroslik körös-körül.

A „hű utód” krónikásként írna ugyan faluja, Felsőiskáz világáról, ám ahogy *Az érkezés napjának* beszélője tudatosítja „kétlaki” magában s magának, kíváncsisága s hevülete „kihűl lassan / múltó élményemmé válva, / anyagához hű illattal / ébred emlékeim tárgya”. Illat, szag, tapintás, látvány és látomás, hang és hallomás: az érzékelésekben megtapasztalt s megőrzött múlt. A *Kihalt emlékhely* példáival: a szarka cserregése, a harmonikán csüngött hadsereg, akik „elvittek mindent, amit lehetett, / az országút bögött és bégetett, / minket talán véletlen hagytak itt, / hogy legyen, aki várakozik / arra, ami vissza sosem kerül / s akin a vereség beteljesül”. A háború hangulatát hívják elő az érzékek, biztosabban s megbízhatóbban a fényképeknél is, melyeken csak találgatják, ki kicsoda, s „végül senkit sem ismer senki se”. Helyek s a hozzájuk kapcsolódó érzéki benyomások őrzik a múltat, nem történetek. Mint a pálya kései szakaszában, *A képzelet emlékétől a Hívás valahonnan* és a *Válasz hazuról* darabjaiig a versek emlékezetvilága olyan információkból épül fel, amelyek java (az emlékezetkutató tudós szavaival) „vizuális, akusztikus vagy tapintási modalitásból” származik. Nem a tények, adatok „igaz volta”, pontossága fontos és meghatározó tehát, hanem az emlékezés folyamatát befolyásoló ún. olyan „nem kognitív faktorok”, mint az érzelem és a hangulat.

Az Örülni még a régi helynek szerint a kis kerek rétre vivő ösvény, a sárgarigók éneke, a virágok illata – az egésznek a káprázata, ami a kíváncsiságát nyújtóztató hazatért gazdában, a vers alanyában azt az érzetet kelti, mintha „látomásban” állna. Vagy bolyongana, amikor „tán a valahol itt tekergető múltammal kéne találkoznom, / bár azt se tudná, ki vagyok az egészen más időben járva”. Más helyszínek – földnyelv, földút kátyúkkal, keréknyomokkal – az „idegenül ismerős” terepeken: a *Nyári délután, viharral* beszélője szemében úgy hatnak, mintha valaminek a másai lennének, „bizonytalanul kóvályog képzeletem”. „...mintha nem is lett volna bölcsőhely és séta / bölcsőhelyem körül”, nem szűntek meg ugyan a földi élmények, vet számot a változással, „de már nem azok, előbb a formát, / aztán a jelentést veszítik”. S rossz előérzet fogja el: „most még nem vezett ki a nyelv, a dallam, de amiről / szólna, már csak nyomokban, az elmúlás összefüggéseiben”, még nyomasztóbb a gondolat, hogy „közben a vers is fölszámolja magát, hallgatóság nélkül” – „ez lenne a jövő, vagy már a jelen? / balsejtelve egy sötét anyagból teremtett világnak?”

Kétséges, sötét anyagból teremtett-e Ágh István költői világa. Még kétségesebb, kulcsfogalmi-e a krónikaírásnak a káprázat, a látomás, a képzelet. Vagy olyan pótfogalmak, amelyek a „már csak nyomokban” föllelhető vagy inkább fölrémlő történeteket megjelenítik, mégis, szereplőikkel együtt. Mint az *Abszolút felejtés* félhomályon áttűnt Sógor bácsiját, a szerző önéletrajzi töredékeinek és családtörténeteinek szeretett alakját. Kevés, majdnem semmi itt is, ami a múltból megragadható, a rokont a zsebeibe tömött mandula illata idézi meg, „...valami száraz keserűség szűrődött a nyomában” – ennyi a kora gyermekkori emlék, kesergi, hiányolja a vallomástevő, ráébredve, hogy „mint illó szellő, ami elállt bennem, / már elmondható története sincsen”. A hiány azonban nem téríti el feladata teljesítésétől: Sógor bácsit „Így hordom a sírdomb helyett magamban, / mint fogadatlan emlékbresztője, / ahogy életem halottakat éltet, / ameddig élek, és amikor én is / emlék leszek”.

Akik más-más temetőben nyugszanak, Iszkázon és idegenben, s akik – mint a *Véglegessé vált a sorrend* alanya beszél – „együtt csak emlékeimben” vannak, őket élteti a legtöbb vers: a család. A vers címe nemcsak az elhunytak időrendjére utal, hanem arra is, hogy a legutolsó élő, a nővér távoztával lezárult a történetük. A halottak élén az édesapa ment a sírba, az elmúltáéhoz való viszonyát, csak úgy, mint a bátyjához való, megélt éveik, illetve a nélkülük eltelt esztendőik számával méri. Amit egykor soknak vélt, apja nyolcvan évét, azt most kevésnek, a fele pedig, a negyven a költő báty hiányát jelöli. „Bennük kezdődött a múltam, / mára csak egy szakadt láncnak / maradtam a karikája” – ismeri fel a lírai én, hogy emlék nélküli ideje is „végleg eltűnt”, hiszen ezt a gyermek önmagát csak a szülők s testvérek emlékezete őrizte, őrizhette meg. A lánc motívuma a családi összetartozás jelképeként másutt is megjelenik, mégpedig ott, ahol a versbeli beszélő – az életrajzi én – megismétli: életműve „sötét anyagból kiöntött”. A *Messze vagyunk, ha közel is* hangütése szokatlan, a vallomástevő portréja erősen elüt Ágh István lírájának önarcképeitől. Talán csak – amire utal

is – a pálya elején a *Jóslatok az újszülöttnek* világa volt ennyire tragikusra, reménytelenre hangolva. A címadó versé különösen, amelyre most úgy tekint vissza, hogy „lidércüzés volt”, amit saját lányának, csecsemő unokája anyjának jövendölt „vérből, mocskból”. Megokolatlan, érvelésében kifejtetlen marad, miféle kárról van szó, amiből „tanulhatna” az unokája, s miféle aggasztó „közös részéről” kettejüknek, „micsoda rejtett hajlam” szenvedést okozó parancsáról. A vers homályban hagyja az aggodalom egyéni karakterhez vagy társadalmi korhoz köthető voltát. Homályban például *A gyógyulás visszajához* képest, ahol az egyetemre siető-sereglő diákok látványa képzelte el az unokái nemzedékének kétséges jövőjét, „a reménység visszáját”, mert „elmúlt egy fél év, s rosszabb lett a világ, forrnak a népek, / égi s földi menekülés sejlík a madarak előérzetében”.

Furcsamód talán egy másik, a családtörténeten kívül eső jelenetsor sejtet meg legtöbbet az aggodás és a szenvedés, a hiábavalóság-érzet okairól. A helyszín – a térpoétika szerint – eleve nem az otthonosságé, a meghittségé, hanem az idegenségé, a kényszerű alkalmi együttléte: a *Főposta* ez, ahol „kizárólag nyomorult nyugdíjasokat látni”, „elszovjetosodott vénseégeket”, „bamba közönnel” sorban állókat, „álmaiktól megfosztva” érzelmeiken „tengődőket” – Dosztojevszkijjel szólva, megálzott és megszorított életűeket. A nyomor életképén megelevenedik ugyan a biográfiai énnel azonosítható lírai én, ám a „kiábrándító körülmények”, az örök s postáskisasszonyok viselkedése sem indokolja, hogy csalódottságát kiterjessze az egész családjára, az alábbi következtetésig érve el: „Ebben a korban a rokonok is idegenek maradnak, / mert hiába vagyunk vér szerint unokáink nagyszülei, / ha számukra nem jelent semmit a származásuk, / mintha csak a könyvekből vennék tudomásul.” És a még keserűbb végzés: „megölnek azzal, hogy ránk öregszenek, / bár maguk sem vesznek észre lassan adagolt mérgeiket, / akár a hosszas készülődést az egyirányú, egzotikus / turistaútra, melyet szerintük is megérdemeltünk”.

A turistaúton a célállomás, nincs kétség: a temető. Ám a hozzá közeledőt mégis inkább az tölti el több keserűséggel, hogy neki magának mint krónikás „hű utódnak” nincs – hű utódja. A *Felsőmolt otthonok* családképe – rajta az anyja üres helyén alvó unokával – sem derűsebb, biztatóbb. Még a „kétlaki” költő budai otthona csak-csak, ahol képek és katalógusok, „könyvek és könyvek”, valamint „úri ronggyá alázott” takarók, kárpitok, selymek és kartonanyagok, amint a művész feleség keze nyomán „összeállnak gyermekkori tájjá”, és „elárasztják a műveket az otthonosság egyenáramával, / hogy csöndes békességgé párolódjon le a teremtés fáradtsága”. De a „nagy költő” múzeumává lett szülőház Iszákzon, ahol „kiállítják / életünket, mint valami tőlünk független közös tulajdont”, s ahol a fivére róla készített akvarellje láttán „én könnyezek most”, már baljóslatú hely. „...az otthon még összetartjuk, / különben nem sokáig váratna magára a teljes összeomlás” – a tény-megállapítás belátással párosul: „mégsem állíthatjuk meg a dolgok szüntelen áradását”. Mintegy ellenpontozásul vagy a szelíd megértés visszavonásául következik a csattanó: „amikor ráhajlok a billentyűkre, még nem tudom, / felesleges vagyok-e én is, mint ez a sok holmi, / mint a legújabb könyv, melyet senki sem olvas”.

Ismét az írás, a haszontalan és hasztalan, hiábavaló alkotás. És aztán: a mégis-morál. Az *Áldott és büntetett* világába, voltaképp egy útirajz kereteibe ágyazva. Az aracsi romtemplom látványát, a zentai vonaton alma illatát és ízét, az „édenkerti szépséget” előbb úgy felidézve, hogy „tovább áramlott bennem a melegség”, utóbb viszont, hazatérve, eliszonyodva a körüli robbantástól, rádöbenni a kínos és terhes valóságra. Arra, hogy „legalább harminc éve kezdődött nemzedékem kihalása, / felejtése, mert még az emlékezetünkre sincs szüksége a kornak”. És mégis: „Amit az életben elveszítettem, költészetemben újjáalkotom, / még a legszomorúbb vers is boldogít, ha jó / szívvel készül, / én nem a fogalmazást szenvedem meg”. A lelki sebek rettenete és a boldogság ujjongása – folytatódik, ars poeticához illően – „csak Isten titokzatos közreműködésével fejezhető ki, / a költők Múzsája ő, vagy inkább társszerző, aki minden egyes / fölfoghatatlan szellemi tevékenységben együttműködik”. Másfajta áhitattal teli a *Fészekrakó* lírai világa, erősen tapasztalatinak tetszik, az alkotás gyakorlata által kiváltottnak – s ha transzcendentálisnak, természetfölöttinek mégis, akkor annyiban, amennyit egy másik költemény, a címében beszédes *Ma esti kérdés* sugall az este elülő, a sötétből mégis előszökkenő, verdeső szárnyú madarakkal, akik megjelenhetnek a „kozmosz képviselésében” úgy is, ahogy a néphit tartja, a lelkek égbe vivő alakváltozataiként. A görögöknél és a rómaiaknál, majd a keresztény hagyományban is megjelenő madár-lélek képzetét Ágh versében az érzékek birodalmának „sűrű zsongása” kíséri, a panteisztikus természetimádat, „a zöldbe torlott mámor”. A *Fészekrakó* vallomásos létösszegzésbe foglalt ars poetica: „amit évente írtam, kezdem

SIMON ZSOLT, Este, 2017; Attrakció, 2017

újra, / bár ugyanaz, mégis megunhatatlan, / ha megjelent a jelenben a régi, / különös ünnepe a pilanatnak, / az öregnek ifjúságát ismétli". Életfilozófia van ebbe a foglalatba zárva, azé a művészlélké, akinek az alkotás sziszifuszi munka, ám akit boldognak kell képzelni mégis – boldognak is mondja magát –, akárcsak a Camus rajzolta mitológiai hőst. A jelenben a múlt, az öregségben az ifjúság feltámasztása és feltámadása – mintha a művek újírásának belső kényszere ragadná s kápráztatná el, hozná ünnepi hangulatba. S talán, hogy visszafogja (alkotó) kedvét, az újratereztetés örömet, tekint, ha nem is kívülállóként, de külső szemlélőként magára: ezért a versen belüli személycsere, az egyes elsőből a harmadik személyre váltás, majd innen vissza ismét az alanyira. Tudja azonban, mennyire nehéz a „ne engedjek a sötét szorongásnak” maga kiadta parancsát teljesítenie. Bár a vers, a szorgos madár dolga végzését – fészekrakását – a lírai hősével összevető, példázatos erejű hasonlatával, maga vonja kétségbe, hogy az életműben a nyomasztó, komor, borús hangulatok és színek uralkodnának, hogy élet- és létszemléletét a világ idegenségének, sőt ellenségességének tudata, az ember kiszolgáltatottságának, megváltás nélküli helyzetének a tapasztalata határozná meg – az ismét kettős személyű zárlatban felsejlik vagy fölsajdul mégis valami halvány hiábavalóság-érzet. A csattanó – „újabb sorral bővíti a verset, / írom tovább a befejezhetetlent” – a maga derűs abszurditásával szintén klasszikus szövegemlékek felidézője: a félbe-szerbe maradt-hagyott életé s munkáé vagy a bárhol bukom, felén bukom futásáé, például.

Az újírás semmiképp sem kényszer tehát, akarat és elszánás, a tisztességtelenség vágya inkább – a halottak éltetése. Szeretet-függésben alkotás, annak hasonlóságára, ahogy a rendszerváltoztatást követően „politika-függésben” szerzett verseit emlegette. A „politikára ajzó belső kényszer” állítatott össze vele emlékkötetet 2006-ban: az *Októberi fogadalom* most olyan versekkel íródik újra, mint *A forradalom szerelmei*, *A forradalom halottai*, *A forradalom legendái* és *A 25. hullámhossz*. „Elnyújtott régi szenvedély sodorja rám hullámaikat” – ennél érzékletesebben nem fejezhette volna ki hitbeli és érzelmi viszonyát. A közösségi összetartozását, a közös cselekvését és áldozatvállalását, a „tízezrekkel sokszorozott varázslatát” pedig ekképp: „saját vérünkkel egymás bőrére, falra, kőre / írjuk föl a forradalmat, mint egy szerelmes krónikát”. Varázslat, révület, képzelet, „alvajáró szerelmesek holdtöltekor” – a szavak és a hasonlatok főként a lírai alanyok lélekállapotát jellemzik ugyan, de rámutatnak a versek formaképző elemeire is. Az életvalóság és a fikció világához egyaránt kötődő, közöttük lebegő, egymásba „áttűnő” emlékek, álmok, képzeletek a beszédnek szabad folyást (a költő kedvelt szavával: áramlást) engednek, megengedik az oksági összefüggések elhagyását, s hogy a beszélő helyzete, túl az emlékező pozíció felvételén, rögzítetlen legyen.

Úgy, mint a kötetcímet adó vers (*Elvarázsolt ének*) esetében, amely alapján, akárcsak Füst Milánt, Ághot is lehetne históriás költőnek tartani, mivelhogy bőven használ epikai elemeket is költeményei alkotórészeként. Itt Szendrő várának felkeresése képzelteni el vele, a krónikákat hívó segítségül, az egykor volt ostromot, a kemény magyar vajdát, a kürtök harsogását – hogy közben párhuzamot vonjon a mával. „Megint jönnek föl a Duna mentén, / most már pusztá kézzel Ázsiából / s nem apad a testek áradása, / uszadékul hozzák a középkort / egy irányban, Sztambultól Budáig”. A *Költözők* a madarak vonulásához, köztük a „bárányfelhőből mérget” lélegzőkéhez hasonlítja a „különleges jövevények” érkezését. Elindulnak „az afrikai sivár tengerpartról / törékeny dereglyére zsúfolódva”, s „Már itt is vannak, szándékunk ellenére / megszállnak, ránk való tekintet nélkül / rendelkeznek velünk, hogy ideérnek, / szolgálatkész vezekléssel segítünk, / élni akarnak csak, bár hódítanak / pusztá kézzel, hadd gondolkozzunk róla, / hányszorosára duzzad a csapat, / mibe öszül bele Európa?” Szintén epikai jellegű, hiszen egy, a Délvidéken tett utazás benyomásait rögzítő költemény a *Székelykeve*, amely a második világháború idején ebbe a faluba hívott-telepített csángó magyarok sorsát villantja fel. Témáját tekintve párhuzamba is lehetne állítani az előbbi két verssel, ám poétikai

megmunkálása, tíz szótagú, nyolcsorosokból álló szakaszolása s főként ütemezése s páros rímelve elütőlük. Nem utolsósorban a hanghordozása, a beszélőt átjáró részvét, együttérzés. Miközben hazájukban e magyarok körül „a gyűlölet villantja késeit” ma is, hisz – mint egy másik vers, a *Léva vára* közli – „a hódító vált honossá”, az emlékezet nyújtott menedéket. Megőrizte, mikor e nép „egymás nyomába lépve taposott, / s már a Kárpátok ölében lakott, / megtelepült, de mint felhők raja / mindig elszállt fölülre a haza, / és menekült, de nem tudta, hová, / volt, akinek nem is volt már odább”. Ma örvend az utazó, visszatér boldog fiatalkora, tapasztalva-érezve, hogy Székelykeve szórványa „ha a föld erejétől feszül, / nem fél Istenen kívül senkitől”. E politikafüggésben (is) keletkezett alkotások sorában a társadalombírálatot tekintve külön áll – és ez alighanem a szerző másutt szóba hozott származásával függ össze – a *Földjeivel az ország*. „Szétszórattatni, itthon!” – kiáltja a harmadik személy, szószólója mennyi „belföldi számúzóttnek”, ki törvény szerint örökölt, ám „más gazdálkodik jussán”. „...kézen-közön veszik el / földjeivel az ország” – hangzik a kemény ítélet. A helyzetrajz alapján talán még keményebb, szigorúbb lehetne a véleményük a *Megenyhült fájdalom*, illetve a *Discus hernia* beszélőinek, önéletrajzi alanyainak, akik egyúttal alanyai és tárgyai, de leginkább szenvedői voltak a különböző kórházakban végzett vizsgálatoknak. Annak „a kínok között töltött hat hónapnak”, amikor az orvosok, Hippokratész gyermekei a testrészein korrigálták egymás tévedéseit, és nem érdeklő őket, hogy „én viseltem / hibákat és vétkeiket görcseimben és nyilallásaimban”. Az esendőség, gyámoltalanság lágyította hang olykor még humoros is tud lenni, önmagán mosolygó.

A forradalmi versek vallomástevője-beszélője hasonlóképpen szigorú ítéletű, elsősorban a múlthoz fűzött jelen érdekű magyarázataiban, érvelései közben. Például amikor a november 4. utáni helyzetet, a szovjet megszállta ország állapotát hozza fel: „szent céllá vált a bűn s a megtorlás joga a vérbírák ítéletében”. A Szabad Nép helyett az Orion rádió hullámhosszára kapcsoló édesapa méltatása – „hírekre feszült, úgy vett részt a forradalomban” – után arról ejt szót, hogy 1989-ben pedig, amikor százéves lett volna, beteljesedtek a családjá számára is „elképzelhetetlen álmai”. Ezeket azonban – jelenkori ítélkezés – megcsúfolta az idő, mert akik közös ellenségei voltak a szocializmusnak, a pártdiktatúrának, egymásnak estek. Súlyos terhet rakva az emlékező vállára-lelkére: „Nem kímélték egymást, akik bennem összefértek, / s az egyik ellenében kellett a másik mellé állnom, / közbül a szakma, az önjelölt mértékadók pörögtek, / cinkosan és cinikusan nyomultak”. Kialakult a csalóka látszat, önbecsapással fölérő: „mintha nem lenne más dolgom, csak hogy végére járjak / csalódásom okának”. Imádság, a *Miatyánk* szavai veszik körül viszont a forradalom legendáit, pedig az alaphelyzet inkább tudományos kutatói vagy oknyomozói: a biográfiaival azonos lírai én annak néz utána egy kórház irattárában, hogy sebesülten kikkel volt együtt, közelében a halálnak. Aztán sérült lába röntgenképén a lábszárába csapódott gránátszilánkok maradványainak látványa epigrammatikus tömör, tanulság nélküli összegzésre indítja: „e csont- és vastörmelék / marad testi mivoltomból örökkévaló, égi létem földi emlékképe”.

Az örökkévalóság égi lényei, halott barátai közül azokat idézi meg, akiket már máskor is, versben, szépprózában, vallomásban. Újraírja, így élteti őket. A *Szindbád*, 2017-ben nemcsak Huszárík

Zoltánt, hanem a filmgyári vetítéshez és az ezt követő éttermi beszélgetéshez, iddogáláshoz kapcsolódva Latinovits Zoltántól a testvérbáty Nagy Lászlón át Lázár Ervinig, Bella Istvánig és Juditkáig, saját feleségéig több mindenkit. „akkal együtt voltam, végleg velem maradtak” – a szeretet, a hűség olyan megható kinyilatkoztatása ez, mint amilyen az *Áll az idő, csupán hű karóram...* vallomástevőjéé. Mintha Szigligethez, a fürdőjéhez szólna, nyugtatóan: „az én helyem változatlan, / mert ha elmentem is, itt maradtam”, „most egyetlen biztos pont a földön, / amilyenek szülőm sírját érzem / az álltában forgó mindenségben”. Olyan szerepű itt – az egyébként a kötet stílusát, retorikáját a paradoxonok és szentenciák mellett jellemző – oxymoron, mint amilyenre egy korábbi vers,

a *Csoóri Sándor ideje* alapozódott. „kék spiritusz láng vándorló vitákban, / tűz a jeges sötétben, nevetés a panaszbán” – jellemezte a költőbarátot, akit most temet. Akitől búcsúzunk, gondolnánk, ám felcserélve a szerepet, a barát mond búcsúztatót, megfordítva a halottak megszólításának aposztrophé retorikai alakzatát. A *Csoóri Sándor búcsúzása*: a gyász néphez, a temetői szertartás résztvevőjéhez fordulás, önarcképet vázoló sorsösszegzés. „...amikor rám került a sor, talán már nem is haltam meg, / s akik a ravatalt körülállják, másvalakiért gyűltek össze, / én már meghaltam néhány éve, és mint nyugtalan kísértet, / csak tébláboltam temetetlen, közben tápláltak, gyógyítottak”. Végigtekintve életén, feladatain, szerepén, büszkén állítja: „én voltam az igazság költője nyelvének bársonyos hangja”, „mint veszett ügyek bolondját, mániákus költőként tartottak / számon, mégis egy veszélyes Don Quijoténak, aki azért harcol, / ami nincs, mint a nép, az elcsatolt magyarság, a nemzet”. S aztán, amikor „mint egy cirkuszi sátor omlott össze a rendszer”, az „ellenzék illegális doyenjei” és „az engedélyezett demokraták” összeálltak ellene, „így lettem újra, de életfogytig szilenciumon”. Keserűségében is öntudatos záróbeszéd, peroratio ez, a szertartás természeti képekkel tűzdelt jelenetében és a válogatatlannak tetsző, a népi siratóéneket mintázó szavak, kifejezések használatában is egyedül áll. A búcsúzóknak nem kell, mint a másik lángelme, Juhász Ferenc búcsúztatójának „szavakra, mint vadászsákmányra várni”, félni, hogy amit a halott fölött mondani akar, össze tudja-e szedni mondatonként. Az *Egy nekrológ körülményei* – nem az elbeszélés, hanem – a gyászbeszéd nehézségeiről azért is szólhat nem magánérdekűen és magamutogatón, mert a szerző többször köszöntötte ama „megcsalatott nemzedék” testvérként tisztelt képviselőjét, s ment hozzá, még élteben, tőle *Testvéri üdvözlés Juhász Ferencnek*.

Mintha lenne egy nagy költő koporsóvivője – tekint önmagára a versbeli búcsúztató. Hogy mindig búcsúztathat, éltetheti a halottakat, több helyen, többféle módon felmerül – kijelöli az időt az „ameddig élek” rövid távlat. A személyességet következetesen vállaló lírai alanyunk el kell jutnia a szorongató kérdéshez: *Mire jut még idő?* Felelősségre int az ész – kezdi hétköznapi módon, enyhe, őszikés humorral feltételezve, „ha józan” –, ideje végrendelkeznie. Bevallja, nagyon fél, „mert szörnyű titkok várnak”. Mégpedig olyan közel, „mint nagypéntekhez a virágvasárnap” – fordítja visszájára az időt, Jézus keresztre feszítéséhez, halálához mérve jeruzsálemi bevonulását, a gyászhoz a palma- s barkaszentelést, méretlenül, azaz említetlenül hagyva húsvétot, a feltámadás ünnepét. Ott kísért az ünnep sejtelme az „egy sortüzet” túlélt – ama gránátszilánkoktól 1956 őszén súlyosan megsebesült – szerzői beszélő hittevésében: „hiszem, hogy élethosszra szóló / elrendelés isteni kegyelmével / tisztességes órámm lesz az utolsó”. A szó- és mondatfordulatok Zrínyi Miklós klasszikus sírfelirat-epigrammáját (*Befed ez a kék ég...*) örökítik tovább, ahogy a folytatás pedig Zrínyi *Peroratioja* – és latin elődjei – újrainása. „eleget tettem a megbízatásnak, / mely titkos volt, s még én sem tudtam róla, / csak verset írtam, mesét komponáltam, / dicsértem a teremtést meghatódva” – ez a berekesztés vagy záróbeszéd aligha illeszkedik bele a költői öntudat és halhatatlansághit hagyományába. A „Véghöz vittem immár nagyhirű munkámat, / Melyet irigy üdö, sem tűz el nem bonthat” zrínyis büszkeségétől távol esik a forgácsal, lommal és kacattal halmozódó és dőlő, salakkal gyűlő alkotói műhely Arany János-i önkicsinyítéssel mintázott képe, a „vége a szorgos hasztalanságnak” összegzése. A *Peroratio* „Vigan burittatom hazám hamujával” hősies búcsúvételéhez sem fogható, vagy ha mégis, csak hevületében a *Mire jut még idő?* zárlata, a halál ellenében az életre nyitó távlat: „a maradék életbe bolondulok, / szenvedélyem szerelemre hasonlít, // meleg és selymes, csillámló révület, / a hangtalan, mégis hallható dallam, / mindig velem, bár örökké nélkülem, / a lélek ez talán, a halhatatlan”.

Az *Elvarázsolt ének* a klasszikusok magasában indulva, ím, ott is maradt: a lélek halhatatlanságának magasában. A versek alanyainak félelemmel átítatott alapérzései, az „évgyűrűim nyakamra szorulnak, majdnem megfulladok” (*Megenyhült fájdalom*), és „nem is olyan képtelenség / irtózni az elalvástól” (*Műtét a semmiben*) mindinkább a test elmúlásának gondolatát hozzák előtérbe: „vajon mire alkonyul, / mi lesz velünk oda túl, / leszünk-e, mint még vagyunk, / voltunk-e, ha meghalunk?” (*Nem kell ahhoz Nap, se Hold...*) Válasz, persze, erre nincs, mint arra a másik kérdésre sem, amelyik már mintha túlvilági lenne: „ki lesz ébren a hosszú éjszakában, / akit én fogok megkísérteni?” (*Eszembe sem jut...*) Itt e világon, mikor – verscímmel mondva – *Eljött az én estém éjszakája...*, az álmaikat szenved, az álmaiktól tart, tudatosítva, hogy „érkezése nincs előjegyezve / annak, aki mindig elvihetne”. E valaki eljövételéig is mindennap – a *Műtét a semmiben* létfilozófiai paradoxonjával – „csupa élni vágyó kétség”. (*Nap, 2017*)